

Małgorzata Pięta-Kanurska

Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu

BUDOWANIE LOKALNEGO KAPITAŁU KREATYWNOŚCI W METROPOLII (NA PRZYKŁADZIE WROCŁAWIA NADODRZE)

*Kultura jest wyrazem międzyludzkiej komunikacji,
współmyślenia i współdziałania ludzi.*

Jan Paweł II

Streszczenie: Współcześnie tym, co decyduje o rozwoju i wysokiej jakości życia mieszkańców metropolii, jest lokalny kapitał kreatywny. Dlatego stworzenie takiego kapitału, szczególnie w przemysłowych dzielnicach metropolii, to jednocześnie cel i wyzwanie dla polskich największych miast. W artykule przedstawiono społeczno-kulturowe i przestrzenne uwarunkowania tworzenia się lokalnego kapitału kreatywnego oraz dokonano analizy efektów działań rewitalizacyjnych, które decydują o tworzeniu się lokalnego kapitału kreatywności, na przykładzie dzielnicy Wrocław Nadodrze.

Słowa kluczowe: metropolia, lokalny kapitał kreatywny, rewitalizacja, kultura.

DOI: 10.15611/br.2013.1.12

1. Wstęp

Współczesna gospodarka światowa ma charakter globalny, stąd konkurencja o inwestycje czy wykwalifikowany kapitał ludzki między miastami przybiera także coraz bardziej, również w polskich metropoliach, globalny wymiar. W warunkach dynamicznie kształtującej się gospodarki kreatywnej bycie konkurencyjnym staje się dla metropolii warunkiem koniecznym i jednocześnie coraz trudniejszym do osiągnięcia. Nawet miasta o ustalonej od wieków pozycji w obrębie gospodarki narodowej i ponadnarodowej w procesach konkurowania potrzebują nowych zasobów rozwojowych, jak również nowych sposobów wykorzystania istniejących oraz odpowiedniego sposobu zarządzania nimi. W szczególności niezbędne jest stworzenie lokalnego kapitału kreatywności, stanowiącego o innowacyjności gospodarki metropo-

lii oraz będącego podstawowym zasobem, który może decydować o rozwoju społeczno-gospodarczym miasta.

Jednym ze sposobów budowy lokalnego kapitału kreatywności jest rewitalizacja podupadających dzielnic miast. Tworzenie w krajobrazie miejskim dzielnic kulturalnych, gdzie funkcja kultury i jej obiekty stanowią bazę dla dalszej aktywności służącej rewitalizacji społecznej i ekonomicznej miasta, jest najczęściej stosowaną techniką rewitalizacyjną w Europie¹. Polityka kulturalna wzmacnia i rozwija unikatowe cechy miejsca i jego mieszkańców, zwłaszcza z odpowiednim projektowaniem i planowaniem różnych funkcji. Przyjmuje się też, że sama estetyzacja otoczenia może stanowić podstawę rozwoju ekonomicznego i pozytywnych zmian społecznych, co stanowi zasadniczy cel rewitalizacji². Należy także w szczególności podkreślić, że funkcja kulturalna pozwala na stworzenie lub odbudowanie lokalnej tożsamości obywatelskiej i historii oraz realizację pozytywnych zachowań społecznych, co w konsekwencji prowadzi do umożliwienia wyartykułowania potrzeb i aspiracji lokalnych społeczności. Ponadto w literaturze przedmiotu kładzie się również nacisk na to, że najbardziej efektywne programy rewitalizacyjne zakładają partycypację w nich społeczności lokalnych. Wspólne kształtowanie przestrzeni miasta, zarówno przez władze miejskie, kreatywne autorytety, jak i mieszkańców danego miejsca, sprzyjają długookresowej i samopodtrzymującej się realizacji zamierzeń rewitalizacji.

Celem artykułu jest analiza efektów działań rewitalizacyjnych, które decydują o tworzeniu się lokalnego kapitału kreatywności na przykładzie dzielnicy Wrocław Nadodrze. Aby zrealizować założony cel, obok analizy dostępnej literatury i źródeł internetowych przeprowadzono także badania terenowe, których wynikiem jest zamieszczony w artykule materiał ilustracyjny.

2. Lokalny kapitał kreatywności

W literaturze przedmiotu można odnaleźć stwierdzenie, że *lokalny kapitał kreatywności* w metropolii tworzą przede wszystkim kreatywni ludzie³. Są to takie jednostki, które zdolne są do wytwarzania wokół siebie środowiska o specyficznych cechach, ale zarazem potrzebują odpowiedniego otoczenia dla rozwijania i wykorzystywania swojej kreatywności, innowacyjności oraz aktywności. Można stwierdzić, że do rozwoju kreatywności tych jednostek, a także grup społecznych, które realizują swoje

¹ Efektem rewitalizacji prowadzonej za pomocą narzędzi, jakim są kultura i sztuka, jest np. organizacja dzielnic Eastside i Jewellery Quarter w Birmingham, Nothern Quarter w Manchesterze, Wolverhampton, dzielnic Dundee czy Glasgow.

² *Rewitalizacja miast w Wielkiej Brytanii*, [w:] *Rewitalizacja miast polskich*, red. R. Guzik, t. 1, Wyd. Instytut Rozwoju Miast Polskich, Kraków 2009, s. 104-104.

³ Zob. szerzej klasa kreatywna: R. Florida, *Cities and Creative Class*, Routledge, New York – London 2005.

role społeczne, pracują, uczestniczą w kulturze, w procesach życia gospodarczego niezbędne są pewne kluczowe cechy środowiska (dzielnicy metropolii)⁴. Wskazać tu można chociażby ład przestrzenny, wysoką jakość przestrzeni prywatnych i publicznych, bezpieczeństwo, dostępność wysokiej jakości, nowoczesnych usług, w tym rozrywki i rekreacji, a także instytucji kultury i edukacyjnych. Istnienie tych elementów w dzielnicy stanowi magnes dla utalentowanych i twórczych jednostek, które chcą w niej zamieszkać i pracować.

Odnosząc się do powyższego, podkreśla się również, że podstawowe znaczenie dla tworzenia się i rozwoju kreatywnego kapitału lokalnego ma budowanie sieci powiązań między różnymi podmiotami, działającymi we wszystkich ważnych sferach życia miejskiego. Chodzi tu przede wszystkim o możliwość rozwoju powiązań pomiędzy poszczególnymi jednostkami społeczności miejskiej, a także pomiędzy różnymi instytucjami publicznymi i prywatnymi, organizacjami i stowarzyszeniami. Otwartość, współdziałanie, wymiana poglądów, wszelka komunikacja stanowią warunek konieczny dla budowania kreatywnego kapitału ludzkiego, a w konsekwencji dla tworzenia się kreatywnego otoczenia lokalnego.

Należy także pamiętać, że u podstaw tworzenia się lokalnego kapitału kreatywnego metropolii leżą uwarunkowania kulturowe związane z daną społecznością miejską oraz z miejscem jej funkcjonowania, którym w szczególności może być dzielnica miasta (a nie cała metropolia). Współcześnie w miastach postindustrialnych Europy wartości kulturowe przejmują w znaczącym zakresie rolę czynników miastotwórczych, zastępując dawne czynniki, takie jak dostęp do surowców, rozwijanie tradycyjnych gałęzi przemysłowych czy tradycje handlowe⁵. Istniejące uwarunkowania kulturowe nie ulegają zmianie wraz ze zmianą systemu ekonomicznego danego społeczeństwa, lecz funkcjonują we wszystkich systemach, są to np. przetrwanie, bezpieczeństwo, sprawność, ekonomiczność, środowisko człowieka, nauka, sztuka, technika⁶. W szczególności wartość kulturowa miejsca (dzielnicy) wiąże się z jej przestrzenią, z jej dorobkiem materialnym, w postaci zabudowań, istniejących instytucji społecznych i kulturalnych, oraz także istniejącymi zasobami o charakterze przyrodniczym. Kultura tworzy się w przestrzeni miejskiej drogą realizacji w niej przez społeczeństwo określonych sposobów życia, mieszkania i pracy⁷.

Ponadto należy zauważyć, że wartości kulturowe danej społeczności i miejsca decydują o tożsamości oraz unikatowości dzielnicy miasta. Jak wspomniano powy-

⁴ A. Karwińska, *Společno-kulturowe uwarunkowania cech miasta kreatywnego. Możliwości budowania lokalnego „kapitału kreatywności”*, [w:] *Kreatywne miasto – kreatywna aglomeracja*, red. A. Klasik, Prace Naukowe Akademii Ekonomicznej im. Karola Adamieckiego w Katowicach, Katowice 2009, s. 12-13.

⁵ Tamże, s. 15.

⁶ R. Domański, *Teoretyczne podstawy geografii ekonomicznej*, Wyd. PWN, Warszawa 1987, s. 116-122.

⁷ A. Billert, *Kultura a rozwój społeczny i przestrzenny miast. Doświadczenia niemieckie*, [w:] *Kultura-Polityka-Rozwój. O kulturze jako dźwigni rozwoju społecznego polskich metropolii i regionów*, Wyd. Instytut Badań nad Gospodarką Rynkową, Gdańsk 2012, s. 20.

żej, są to obecnie dominujące czynniki miękkie, na bazie których powinno budować się „markę dzielnicy”. W tworzeniu tej marki szczególnie istotną rolę przypisuje się władzy samorządowej, która przy współuczestnictwie autorytetów (ludzi kultury, nauki, przedsiębiorców i innych istniejących środowisk) oraz całej społeczności miejskiej powinna zadbać o właściwą strategię rozwoju dzielnicy. Warto także podkreślić, iż efektem działań władz samorządowych nie powinien być jednak tylko rozwój rozmaitych instytucji kultury i obszarów kulturowych, gdzie otwiera się najmodniejsze biura dla kreatywnych biznesów czy tworzy dzielnicę „wybranych”. Istotne jest tu także stworzenie warunków umożliwiających realizowanie potencjału wszystkich mieszkańców⁸.

3. Wrocław Nadodrze jako przykład kreatywnej dzielnicy poprzemysłowej

Aktualnym przykładem budowy przez władze miejskie lokalnego kapitału kreatywności są działania rewitalizacyjne realizowane we Wrocławiu, w dzielnicy Nadodrze. Lokalny Program Rewitalizacji Nadodrza na lata 2005-2013 o łącznej wartości 130 mln zł obejmuje między innymi remont 100 przedwojennych budynków⁹, modernizację szkół oraz założenie parku. Obszar objęty programem to dawne Przedmieście Odrzańskie, charakteryzujący się XIX-wieczną zabudową. Efektem działań ma być stworzenie w tej poprzemysłowej i zaniedbanej społecznie i przestrzennie dzielnicy przestrzeni kreatywnej, a konkretnie „artystycznego Nadodrza”.

Działaniom tym sprzyja historia tej dzielnicy, która posiada bogaty dorobek materialny (zabytkowy dworzec – zob. rys. 1, XIX-wieczne kamienice – rys. 3, 4).

Wrocław Nadodrze to miejsce, w którym nietrudno zidentyfikować jego potencjał kulturowy. Można przyjąć, iż historia tej dzielnicy rozpoczyna się około roku 1855, kiedy to powstały koncepcje drugiego, konkurencyjnego wobec Kolei Górnośląskiej (OSE) połączenia Górnego Śląska z Wrocławiem. W 1866 r. królewski radca Wilhelm Grapow opracował projekty stacji we Wrocławiu: m. in. istniejącego do dzisiaj budynku dworca (por. rys. 1). W dniu 20.05.1868 r. wjechał na stację pierwszy parowóz i niejako od tego momentu aż do II wojny światowej następował rozkwit i rozwój tej dzielnicy (powstawały nowe połączenia kolejowe, budowane były nowe elementy stacji kolejowej, mosty, wiadukty, a także budynki mieszkalne osiedla kolejowego – w latach 1924-1925 powstały pierwsze dwa)¹⁰. Później rola i znaczenie zarówno dworca, jak i całej dzielnicy systematycznie malały. Niszczyła tkanka urbanistyczna i społeczna. Równocześnie następował odpływ ludności aktywnej i młodej, rosła przestępczość. W kolejnych latach podejmowano jeszcze działania

⁸ A. Karwińska, wyd. cyt., s. 14.

⁹ Według danych magistratu na Nadodrze jest ok. 850 kamienic, 100 kamienic to dopiero 12%.

¹⁰ www.nadodrze.strefa.pl/historia.html.

Rys. 1. Ponad 150-letni budynek dworca kolejowego Wrocław Nadodrze przy placu Stanisława Staszica 50 (fot. M. Pięta-Kanurska)

modernizacyjne dworca. Jednakże od 1992 r. na Nadodrze nie rozpoczynają i nie kończą biegu pociągi pasażerskie. Natomiast początek roku 2000 to głównie prace związane z wyburzaniem zabudowań dworca, często zabytkowych. Obecnie stacja posiada 13 torów czynnych, 5 torów zamkniętych, około 50 zwrotnic i sygnalizatorów, wagę¹¹. Odnosząc się do krótkiego rysu historycznego, można przyjąć, iż budynek dworca stanowi niejako serce dzielnicy i cenny zabytek wrocławski. Rewitalizacja tego obiektu jest zatem przejawem tworzenia marki dzielnicy przez odwołanie się do jej historycznego dziedzictwa.

Kolejnym elementem tworzącym charakter dzielnicy Wrocław Nadodrze są XIX-wieczne kamienice, których w tej dzielnicy jest około 850. Niektóre z nich są naprawdę w opłakanym stanie, stwarzając niemal niebezpieczeństwo zawalenia się lub sprzyjając rozwojowi przestępczości w dzielnicy (por. rys. 2).

Należy zatem podkreślić, iż miejski program rewitalizacji obejmuje zaledwie 100 kamienic. Chociaż stanowi to niespełna 12% wszystkich zabytkowych budynków, zauważa się już pozytywne efekty przeprowadzonych działań. Odnowione elewacje wybranych kamienic przyczyniają się do poprawy estetyki przestrzennej dzielnicy. Przyciągają także turystów zainteresowanych historią miasta, a także służą międzynarodowej promocji Wrocławia. Dowodem może być to, iż dzięki działaniom rewitalizacyjnym dzielnica otrzymała wyróżnienie w prestiżowym konkursie

¹¹ www.nadodrze.com.pl.

Rys. 2. Jedna z najbardziej zniszczonych kamienic w dzielnicy Wrocław Nadodrze (fot. M. Pięta-Kanurska)

City to City Barcelona FAD Award 2013¹². Rzeczywiście wyremontowane kamienice prezentują się okazale, tworząc niejako nowy estetyczny wizerunek dzielnicy (por. rys. 3, 4).

Jednakże należy podkreślić, że istnieje jeszcze szereg zabudowań, które wymagają remontu. Ponadto wśród mieszkańców tej dzielnicy można spotkać się z opiniami, iż remonty są powierzchowne. Odnawiane są elewacje, zaś mieszkania, klatki schodowe i podwórka pozostają w stanie zaniedbanym¹³.

Kolejnym istotnym elementem decydującym o tworzeniu się w dzielnicy lokalnego kapitału kreatywnego jest wspieranie rozwoju działalności kreatywnej w dzielnicy. Warto zaznaczyć, że integralną częścią działań rewitalizacyjnych jest zachęcanie artystów, rzemieślników, organizacji pozarządowych i innych podmiotów, którzy mają ciekawe pomysły na działalność artystyczną, do brania udziału w przetargach na najem lokali użytkowych na Nadodrze. Lokale te oddawane są pod wynajem z preferencyjnymi stawkami czynszu (dla przykładu wywoławczy czynsz miesięczny netto za lokal o powierzchni 52m² to 210 zł, podczas, gdy przy stawkach komercyjnych byłoby to ponad 1200 zł)¹⁴. W efekcie takiej polityki powstało wiele arty-

¹² City to City Barcelona FAD Award to nagroda ustanowiona w celu promowania nowych, innowacyjnych rozwiązań, które przyczyniają się do poprawy jakości życia w mieście.

¹³ K. Szypuła, *Wrocław: Nadodrze wyróżnione, chociaż w wielu miejscach przypomina slumsy*, <http://www.gazetawroclawska.pl/artukul/942149,wroclaw-nadodrze-wyrozni-one-chociaz-w-wielu-miejscach-przypomina-slamsy,id,t.html>.

¹⁴ Zarząd Zasobu Komunalnego: www.zzk.wroc.pl/index.php/lokale-uzytkowe/1451-ogloszenie-nr-242010.

Rys. 3. Kamienice – przed rewitalizacją i po rewitalizacji (fot. M. Pięta-Kanurska)

Rys. 4. Kamienice przy ulicy Pomorskiej po rewitalizacji (fot. M. Pięta-Kanurska)

stycznych miejsc: galerii, kawiarni, restauracji. Prowadzone są w nich również działania edukacyjne (warsztaty malarstwa, ceramiki, kroju i szycia, kulinarne – dla różnych grup wiekowych, por. rys. 5 i 6).

Rys. 5. Wandalizm i rewitalizacja przez sztukę: przy ul. Dubois 33-35b utworzono centrum artystyczno-edukacyjne „Krzywy Komin” (fot. M. Pięta-Kanurska)

Rys. 6. Stare i nowe działalności gospodarcze w dzielnicy Nadodrże (fot. M. Pięta-Kanurska)

Należy także zwrócić uwagę na przeprowadzone w tej dzielnicy prace modernizacyjne i remontowe, w wyniku których oddano mieszkańcom do użytku nowoczesny park miejski. Park Staszica jest miejscem przeznaczonym na organizację imprez kulturalnych, sportowych i rekreacyjnych na szczeblu dzielnicowym i miejskim. Misją tego miejsca jest stwarzanie warunków dla rozwoju kultury fizycznej dzieci, młodzieży oraz dorosłych mieszkańców gminy: w parku znajduje się strefa wypoczynku i okazjonalnych imprez masowych; jest strefa zabaw dla dzieci, strefa rekreacji dla młodzieży z wieżą linową i boiskami oraz strefa spacerowa. W szczególności najbardziej oryginalne miejsce parku stanowi strefa z torem do jazdy na wrotkach i rolkach (por. rys. 7).

Rys. 7. Zrewitalizowany park Staszica z nowoczesną fontanną – torem do jazdy na rolkach (fot. M. Pięta-Kanurska)

Niestety, pomimo pozytywnych przykładów przemian dzielnicy, efekty długotrwałego procesu podupadania Nadodrza również dzisiaj utrudniają osiągnięcie pełnego sukcesu rewitalizacji. Okazuje się bowiem, iż problemem stają się akty wandalizmu (na wyremontowanych kamienicach pojawiają się nieestetyczne napisy, notowane są kradzieże nowych sprzętów, np. w parku Staszica itp.). Szansy upatruje się jednak w przejawach zaangażowania tych mieszkańców, którzy sami

podkreślają, iż konieczne jest wyrobienie u wszystkich poczucia odpowiedzialności za własną dzielnicę, m.in. poprzez edukację, zwłaszcza dzieci i młodzieży, jak również zapewnienie bezpieczeństwa przez zwiększenie patroli policji i straży miejskiej¹⁵.

4. Podsumowanie

Powyżej zaprezentowany przykład Wrocławia Nadodrze obrazuje, iż podejmowane przez władze miejskie działania rewitalizacyjne są niezmiernie istotnym krokiem w ożywieniu społeczno-gospodarczym przemysłowej dzielnicy miasta i istotnym krokiem w kierunku budowy lokalnego kapitału kreatywności. W szczególności na podstawie poczynionej obserwacji można przyjąć, iż dotychczasowe działania rewitalizacyjne dzielnicy przyczyniły się do:

- właściwego wykorzystania potencjału kulturowego i zabytkowego dzielnicy (m.in. dotyczy to odnowy zabytkowego budynku dworca kolejowego);
- do poprawy estetyki i funkcjonalności przestrzeni publicznej (odremontowane elewacje kamienic, wykorzystanie budynków na cele kulturalno-edukacyjne);
- przyciągania przedsiębiorczych ludzi do dzielnicy – dzięki preferencyjnym czynszom dla prowadzenia kreatywnej działalności gospodarczej w odremontowanych kamienicach;
- zwiększenia się zaangażowania społecznego w dbałość o przestrzeń wspólną oraz wykształcania się poczucia więzi mieszkańców z miejscem;
- podnoszenia jakości życia mieszkańców dzielnicy poprzez stworzenie terenów rekreacyjnych i bezpłatnych placówek edukacyjnych (m.in. park Staszica, Krzywy Komin, Kontury Kultury itp.)

Jednakże uważa się, iż budowa lokalnego kapitału kreatywnego w dzielnicy wymaga działań długookresowych, tj. kontynuacji rewitalizacji, a także stosowania szerokiego instrumentarium wspierania rozwoju kreatywnej przedsiębiorczości w dzielnicy¹⁶. W ich wyniku będzie można osiągnąć trwałą poprawę jakości życia analizowanej dzielnicy oraz utrzymać obecnych i przyciągnąć nowych kreatywnych ludzi. Dopiero w długotrwałym, właściwie realizowanym procesie gentryfikacji można będzie upatrywać szans na osiągnięcie pozytywnych i kompleksowych efektów rozwoju lokalnego kreatywnego kapitału Wrocławia Nadodrze.

¹⁵ <http://wroclaw.naszemiasto.pl/arttykul/galeria/1526595,nadodrze-walczy-z-wandalami-nawet-z-ambony-zdjecia,id,t.html>.

¹⁶ Zob. szerzej: M. Pięta-Kanurska, *Wpływ sektora kreatywnego na kształtowanie się polskich metropolii*, Wyd. Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, Wrocław 2013, s. 67-70.

Literatura

- Billert A., *Kultura a rozwój społeczny i przestrzenny miast. Doświadczenia niemieckie*, [w:] *Kultura – Polityka – Rozwój. O kulturze jako dźwigni rozwoju społecznego polskich metropolii i regionów*, Wyd. Instytut Badań nad Gospodarką Rynkową, Gdańsk 2012, s. 20-28.
- Domański R., *Teoretyczne podstawy geografii ekonomicznej*, Wyd. PWN, Warszawa 1987.
- Florida R., *Cities and Creative Class*, Routledge, New York – London 2005.
- Karwińska A., *Spoleczno-kulturowe uwarunkowania cech miasta kreatywnego. Możliwości budowania lokalnego „kapitału kreatywności”*, [w:] *Kreatywne miasto – kreatywna aglomeracja*, red. A. Kłasiak, Prace Naukowe Akademii Ekonomicznej im. Karola Adamieckiego w Katowicach, Katowice 2009, s. 11-29.
- Pięta-Kanurska M., *Wpływ sektora kreatywnego na kształtowanie się polskich metropolii*, Wyd. Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, Wrocław 2013.
- Rewitalizacja miast w Wielkiej Brytanii*, [w:] *Rewitalizacja miast polskich*, red. R. Guzik, t. 1, Wyd. Instytut Rozwoju Miast Polskich, Kraków 2009.
- Szypuła K., *Wrocław: Nadodrze wyróżnione, chociaż w wielu miejscach przypomina slumsy*, <http://www.gazetawroclawska.pl/artukul/942149,wroclaw-nadodrze-wyrozniome-chociaz-w-wielu-miejscach-przypomina-slamsy,id,t.html>.
- Zarząd Zasobu Komunalnego, www.zzk.wroc.pl/index.php/lokale-uzytkowe/1451-ogloszenie-nr-242010.
- <http://wroclaw.naszemiasto.pl/artukul/galeria/1526595,nadodrze-walczy-z-wandalami-nawet-z-ambony-zdjecia,id,t.html>.
- www.nadodrze.strefa.pl/historia.html.
- www.nadodrze.com.pl.

BUILDING OF LOCAL CREATIVE CAPITAL IN METROPOLIS (BASED ON WROCLAW NADODRZE)

Summary: Nowadays local creative capital determines the development and quality of life for residents of the metropolis. Thus the creation of such capital, especially in the former districts of the metropolis, is also the goal and challenge for the biggest Polish cities. The article presents the socio-cultural and spatial conditions of formation of local creative capital on the example of revitalized Wrocław Nadodrze.

Keywords: metropolis, local creative capital, revitalization, culture.